

Staffan Bergwik, Linn Holmberg & Karin Dirke (red.), *Konsten att kontextualisera: Om historisk förståelse och meningsskapande* (Stockholm: Stockholm University Press 2022). 206 s.

Historiker kontextualiserar. De skapar ny historisk kunskap genom att tolka och omtolka fenomen i ljuset av nya meningsskapande sammanhang. Ändå är kontextualisering inget självklart tema i historiska discipliners diskussion om teori och metod. *Konsten att kontextualisera* är därför ett välkommet bidrag till reflektion kring en historievetenskaplig praktik som både kan och bör problematiseras. Volymen fokuserar just på det praktiska, alltså på hur historiker kontextualiserar. Den ägnar mindre utrymme åt teoretiska frågor om olika typer av kontext och deras respektive roller i historisk tolkning, eller åt historiografisk diskussion om kontextualiseringens föränderliga roll i utvecklingen av ämnet. I elva korta uppsatser, flertalet skrivna av idéhistoriker vid Stockholms universitet, redogör författarna huvudsakligen för kontextualiseringens funktion i den egna forskningen (i ett uppfriskande undantag diskuterar Linn Holmberg i stället kontextualiseringens betydelse i den idéhistoriska grundutbildningen). Redaktörernas uttalade syften är att volymen skall bidra till en fördjupad diskussion om hur kontextualisering bidrar till historisk kunskap, men också att introducera denna praktik för studenter.

Temat kontextualisering är komplext, inte minst för att det har både empiriskt-praktiska och teoretiska implikationer. Volymens angreppssätt med fristående uppsatser som exemplifierar kontextualiseringens praktik snarare än en monografi med analytiskt indelade kapitel har fördelar. Flertalet av uppsatserna är väl förankrade i exempel från konkreta forskningsprocesser. Tillsammans antyder de bredden av möjliga kontextualiserande angreppssätt, även om teoretiska och metodologiska frågor kring hur sociala eller ekonomiska förhållanden skall förstås och behandlas som kontexter nog fått större utrymme i en volym med färre idéhistoriker. Uppsatsförfattarna illustrerar bland annat hur texter och fenomen historiskt har tillskrivits ny betydelse när de placerats i nya politiska, sociala och kulturella kontexter. Exilfilosofen Maria Zambrano, för att ta exemplet från bidraget av Karolina Enquist Källgren, verkade och lästes i ständigt nya sammanhang och i dessa aktiverades nya betydelser i hennes författarskap. Flertalet uppsatser fokuserar på själva kontextualiserandet, alltså på historikerns aktiva val av signifikanta sammanhang, som när den egna undersökningen av ett visst empiriskt fenomen medvetet relateras till en viss riktning i den tidigare forskningen. Upptäcktsresanden Sven Hedins texter, som diskuteras i bidraget av Staffan Bergwik, kan naturligtvis relateras till förväntade forskningskontexter som den europeiska imperialismen eller institutionaliseringen av

geografi som disciplin. Men när de omkontextualiseras genom att relateras till forskning om bergsbestigning och idén om blicken på landskapet från ovan vittnar de kanske också om framväxten av nya planetära perspektiv? Vissa av volymens författare tänjer än mer på gränserna för vad historiker vanligen menar med kontext och kontextualisering när de väljer att inte framhålla ett fenomenens tillkomstkontext som särskilt betydelsebärande, eller ens särskilt privilegierat som föremål för forskningsintresset. I en diskussion som sätter förintelseöverlevaren Jean Améry's essäer i relation till våldet under den franska kolonialismen betonar Victoria Fareld hur olika tidsskikt samtidigt kan närvara och skapa mening i författarens text. Martin Wiklunds bidrag lyfter i stället fram mentalitetshistorikern Philippe Ariès långa tidsskalor i arbetet om döden för att påvisa hur historiker diskuterar historiska fenomen som diakrona och perspektivskapande kontexter till den egna samtiden.

Upplägget med fristående uppsatser ger alltså intressanta exempel som inbjuder till reflektion om kontextualiseringens praktik och spännvidd. Men formatet medför också att historiografiska perspektiv – alltså behandlingen av kontextualiseringens roll i de historiska disciplinernas egen historia – får stå tillbaka, liksom att diskussionen av mer generella och principiella problem kring själva kontextbegreppet och kring kontextualiseringens metod och teori blir fragmenterad. Den uppsats av Elisabeth Mansén som avslutar volymen belyser förvisso kontextbegreppets ankomst, stigande popularitet, ökande semantiska bredd och olika funktioner på svensk botten, och inledningskapitlet ger en kort översikt av begreppets historia med referenser till internationell forskning. Men den som förväntat sig något i stil med en diskussion av företräden och fallgropar i den inflytelserika lingvistiska kontextualism som företräds av Quentin Skinner och Cambridgeskolan blir möjligen besviken. Redaktörerna vill som nämnts redogöra för hur forskare kontextualiserar, och gör det också med hjälp av exemplen. Men vad bör man mena med kontext? När blir begreppet för vagt? Som Manséns uppsats åskådliggör så har en äldre uppfattning av kontext som ett ord för de passager som föregår och följer ett visst textställe breddats till att omfatta i princip vilka storheter som helst. Det är uppenbart att man, som i Karin Dirkes bidrag till volymen, kan säga något tankeväckande om en notis om en varg i en landsortstidning från sekelskiftet genom att påminna om den ekologiska kontext som möjligen förklarar vargens beteende. Men man talar då om kontext i en betydelse som skiljer sig avsevärt från en mer traditionell sådan, som brukar begränsa sig till att omfatta de diskursiva sammanhang som gav vargnotisen mening för tidens författare och läsare.

Volymens inledning presenterar uppsatsernas innehåll i huvuddrag, men

i övrigt förs ingen övergripande diskussion som väger samman olika bidrag och slutsatser. Läsaren får själv stå för det syntetiserande arbetet. Det är synd, för på spridda ställen i volymen görs observationer som förtjänat en mer djupgående och systematisk diskussion. En av dessa görs redan i inledningen och får väl anses som volymens huvudpoäng, nämligen att forskarens val av kontext har en avgörande roll i produktionen av ny kunskap. Kontexten är aldrig på förhand given. Identifikation eller konstruktion av sådana sammanhang är i stället ett centralt moment i historikerns analys. Men en sådan slutsats provocerar naturligtvis till mer principiella och teoretiska frågor. Flertalet historiker accepterar nog att undersökningens kontext inte är på förhand given utan i någon mån ett resultat av forskarens aktiva val. Men är valet av kontext helt fritt, eller krävs någon form av historisk förankring för att en viss kontextualisering skall anses acceptabel? Här anar man att volymens olika författare har olika uppfattningar och det hade varit värdefullt om redaktörerna lyft fram och diskuterat dessa skillnader. Och vad avgör, i slutändan, om en viss kontextualisering skall anses lyckad? Frågan är påkallad eftersom historiker gärna hävdar att vissa utpekade sammanhang har större förklaringsvärde än andra. Det är sant att historiker väljer sina kontexter, men de förväntas också argumentera för sina val! En annan intressant poäng som görs i volymen följer delvis av den första, nämligen att förhållandet mellan kontext och studieobjekt är intimt och dynamiskt. Kontexten konstituerar i någon mån studieobjektet. Det "planetära perspektivet", för att använda exemplet ovan med Hedin, är förvisso en separat forskningskontext som pekats ut i undersökningen, men också en del av vad som studeras i materialet, ja kanske rentav undersökningens viktigaste resultat. Sådana kunskapsteoretiska vinklar på kontextualiseringen och dess roll i historiskt meningsskapande är svåra att räta ut. Men, som några av författarna själva signalerar, så finns det en rik hermeneutisk tradition som ägnat sig åt just sådana problem kring historisk tolkning och förståelse. En relativt nyutkommen introduktion – Nils Giljes *Hermeneutikk som metode: En historisk introduksjon* (Oslo 2019) – diskuterar bland annat Skinners kontextualiserande metod som en del av ett sådant hermeneutiskt projekt. Flera av de diskussioner som förs i uppsatserna – om förhållandet mellan kritik och förståelse, om huruvida det finns ett traditionssammanhang som förenar forskaren och den äldre källan, eller om inlevelse är möjlig eller önskvärd som metod – hade sannolikt vunnit på att föras i mer explicit anslutning till denna tradition och dess kritiker. Men sådan är inte redaktörernas ambition med volymen, och *Konsten att kontextualisera* bör naturligtvis bedömas för vad den faktiskt utger sig för att göra. Den ger tänkvärda exempel på hur historiker kontextualiserar och inbjuder till reflektion kring hur denna centrala praktik bidrar till skapandet av historisk kunskap.

Den påminner om att ett bakgrundskapitel alltid är något mer än bara ett bakgrundskapitel.

Mittuniversitetet

BIÖRN TJÄLLÉN

Bo Lindberg, *Disputation, dissertation, avhandling: Historien om en genre* (Stockholm: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien 2022). 288 s.

Idéhistorikern Bo Lindberg har i flera böcker beskrivit och analyserat centrala företeelser inom universitetens historia, såsom akademiska föreläsningar och latinet som lärdomsspråk. I *Disputation, dissertation, avhandling: Historien om en genre* behandlar han det så kallade disputationens väsendet, som länge präglade den akademiska kulturen. Det genomsyrade såväl universitetens examinationssystem som mindre officiella akademiska övningar inom studenternas nationer. En kvarleva från denna kultur är de många tryckta dissertationer som försvarades muntligen vid disputationer och som var föregångare till vår tids avhandlingar. Materialet är omfattande. Enbart från Uppsala universitet finns från perioden 1600–1855 fler än 13 500 dissertationer.

De flesta tryckta dissertationer ventilerades inom de filosofiska fakulteterna, där större delen av universitetens undervisning ägde rum. Den student som ville erhålla den filosofiska graden skulle efter breda studier och en examen som avspeglade tidens encyklopediska bildningsideal disputera ”pro gradu” på en i genomsnitt ungefär 20 sidor lång dissertation och promoveras till filosofie magister (från 1871 till filosofie doktor).

På senare år har filologer och idéhistoriker visat ett stigande intresse för tidigmoderna dissertationer, men dessa är ändå enligt Lindberg ”ett i förhållande till sin storlek försummat historiskt källmaterial”. Till detta finns flera förklaringar. Den största delen av denna litteratur är skriven på latin, ett språk som många intresserade inte behärskar. Därtill kan läggas ovissheten om vem som egentligen författat respektive dissertation, samt att dissertationerna vanligen inte innehåller någon verklig spetsforskning. Om man likt Lindberg är intresserad av den lärda kulturen snarare än av specifika vetenskapliga genombrott är det dock inte en nackdel att dissertationerna vanligen avspeglar den ordinära standarden i tidens lärdom.

Lindberg anlägger i boken tre olika perspektiv. Det första är formellt och berör pedagogiska spörsmål om universitetsutbildningens mål liksom frågan om dissertationernas språk (latin eller svenska). Här betonas särskilt